

Diskusjonsnotat

Nr. 2010–12

Landbrukets ringvirkninger

Deloppgave 3 i en drøfting av landbruks- og
matpolitikkens distriktpolitiske betydning

Karen Refsgaard
John M. Bryden
Kjersti Nordskog

© Forfatterne.

Notater i denne serien er ment for å stimulere diskusjon. Forfatterne tar gjerne i mot synspunkter på innholdet. Tolkninger og konklusjoner i dette notatet står for forfatterens regning.

Kopier av dette diskusjonsnotatet er tilgjengelig på
<http://www.nilf.no/Publikasjoner/DP/Bm/2010/DP-2010-12.pdf>.

Forord

Dette notatet er et bidrag til Melding til Stortinget om landbruks- og matpolitikken fra Landbruks- og matdepartementet – og drøfter politikken distriktpolitiske betydning. Det baserer seg på et oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet. Hovedformålet har vært å få fram kunnskap om i hvilken grad og hvordan samspillet mellom landbruk og andre sektorer varierer i ulike deler av Hordaland fylke – og hvilke ringvirkninger landbruksnæring og landbruksbasert næring har.

Arbeidet er gjennomført ved Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) under ledelse av seniorforsker Karen Refsgaard og med god bistand fra professor John M. Bryden og førstekonsulent Kjersti Nordskog. Videre har Statistisk sentralbyrå (SSB) ved Anne Snellingen Bye bidratt med mye datamateriale.

I arbeidet har vi primært fokusert på å analysere sammenhenger og resultater, politikk anbefalinger og forslag til videre arbeid er vist i avsnittene 2, 3 og 4. En del av grunnlagsmaterialet bak analysene er vist i avsnitt 5. Endelig er det i slutten av notatet beskrevet kildene til arbeidet. Til slutt er det vist to kart fra Hordaland, hvor sentrale indikatorer for ringvirkning som utvikling i totalbefolkning, landbruksbefolkning og ikke-landbruksbasert sysselsetting er vist for hver kommune og tilhørende BA-sentralitet.

Dette arbeidet viser viktigheten av å analysere ringvirkninger av politikk ut i fra et territorielt perspektiv fremfor fra et sektorperspektiv.

24. oktober 2010
NILF

Innhold

1	INNLEDNING OG FORMÅL	1
1.1	Oppdrag	1
1.2	Data og kilder	1
2	RESULTATER	3
2.1	Hovedpoenger	3
2.2	Oppsummering	4
3	VIRKNINGER FOR POLITIKKUTFORMING	5
4	VIDERE ARBEID	7
5	UTDYPING AV ANALYSENE	9
5.1.1	Befolkningsendringer og sysselsetting – samlet og for jordbruks- /landbrukshushold	9
5.1.2	Sammenheng med pendling og med sysselsetting utenfor jordbruket	10
5.1.3	Inntekter i jordbruket. Hvordan de korrelerer med sysselsetting og pendling	11
5.1.4	Hvordan støtte påvirker befolkning, landbrukshushold og deres inntekter	13
5.1.5	Andre forhold	14
6	KILDER OG DATAMATERIALE	15
7	BA-SENTRALITET I HORDALAND PÅ KOMMUNENIVÅ	17

1 Innledning og formål

Meldingen til Stortinget om landbruks- og matpolitikken skal inneholde en redegjørelse for og drøfting av landbruks- og matpolitikkenes distriktspolitiske betydning. Dette notatet er et bidrag i dette arbeidet fra Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og med god hjelp fra Statistisk sentralbyrå (SSB) på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet (LMD).

1.1 Oppdrag

Dette oppdraget omhandler ringvirkninger fra landbruksnæring og landbruksbasert næring. Oppdragets hovedformål er å få fram kunnskap om i hvilken grad og hvordan samspillet mellom landbruk og andre sektorer varierer i ulike deler av Hordaland fylke.

Basert på formålet har vært oppdraget flg.:

- Hvilke distriktsvirkninger av landbruksnæring og landbruksbasert matnæring kan man dokumentere på samlet sysselsetting, bosetting og andre indikatorer for distriktsutvikling utover landbruket?
- I hvilken grad er støtte til norsk landbruk i praksis et egnet virkemiddel for å stimulere lokal bosetting og sysselsetting utover landbruksnæringen – kortfattet referanse til diskusjonen om selektive kontra næringsnøytrale virkemidler i distriktspolitikken?
- Hvordan varierer effektene av støtte til landbruk mellom distrikter og hvilke faktorer synes å avgjøre variasjonen?
- Hvordan kan landbrukspolitikken evt. gjøres til et mer effektivt virkemiddelområde for å stimulere distriktsutvikling?

Det ble i oppdraget lagt opp til å bruke case og ikke gjøre nye kjøringer på analysemodeller innenfor den begrensede rammen. Hordaland fylke ble i samråd mellom LMD og NILF valgt som casefylke. Dette skyldes både at Hordaland var casefylke i det tidligere EU-prosjektet TOP-MARD om effekten av ulike landbruks- og distriktspolitiske virkemidler via landbruk på sysselsetting, inntekter, livskvalitet og andre sentrale distriktspolitiske indikatorer. Videre er Hordaland et godt eksempel på et fylke, hvor det er store forskjeller mellom sentrum og periferi innen for fylket, og hvor de mest perifere kommunene har opplevd både sterk nedgang i jordbruket og i befolkningen. Det har vært et spesifikt ønske fra LMD å prioritere analyser i forhold til en sentrum-periferi dimensjon.

1.2 Data og kilder

Tallmaterialet denne utredningen baserer seg på en rekke ulike kilder, hovedsakelig fra SSB, men også fra Fylkesmannen i Hordaland, Innovasjon Norge, Hordaland fylke m.fl.

I valg av datagrunnlag er Hordaland fylke og kommunene i Hordaland primære analyseenheter og kommunen er fordelt i forhold til BA-sentralitetsklasse. Vi undersøker da fordeling mellom sentrum-periferi og sammenhenger mellom sentrale indikatorer for distriktsvirkninger som bosetting og migrasjon, sysselsetting og inntekt både samlet for

befolkningen og for befolkningen på jordbruk/landbrukseiendommer spesielt. Befolkningen på landbrukseiendommer er fordelt på en rekke ulike husholdskategorier. Videre har vi splittet data i forhold til om det landbrukseiendommene har bruker eller kun eier for å kunne fokusere på aktiv jordbruksdrift. Videre analyserer vi hvordan pendlemuligheter og sysselsetting utenfor jordbruket korrelerer med de ulike indikatorer. Endelig ser vi på hvordan ulike former for støtte til tradisjonell jordbruksproduksjon og til ikke-tradisjonell jordbruksproduksjon korrelerer med indikatorer for distriktsvirkninger.

Vi bruker BA-sentralitet som hovedklassifiseringsvariabel for, hvor sentralt og perifert et område er. Inndeling i BA-sentralitet og BA-regioner er basert på data fra LMD. Vi har primært sett på utviklingen i indikatorer over tid og valgt årene 2001 og 2009 da det her var en rimelig tidsperiode for å se på utviklingen i de enkelte kommuner og effekter av ulik politikk samtidig som det var data tilgjengelige. I enkelte tilfeller er det benyttet data for 2008 hvis ikke 2009 har vært tilgjengelig eller har blitt endret.

2 Resultater

2.1 Hovedpoenger

1. *Hva er situasjonen for befolkningsendringer og periferitet?* Befolkningsendringer er i bred forståelse, omvendt korrelert med periferitet, dvs. jo mer perifert en kommune er lokalisert, desto lavere (og i de mest perifere, negativ) befolkningstilvekst. Ser vi på landbruksbefolkningen isolert (landbrukseiendommer med kun eier og eiendommer med bruker), er den mer stabil over tid og varierer ikke med periferitet. Derimot, om vi ser på landbrukseiendommer med bruker, så er det en nedgang i de mest sentrale strøk, samtidig som nedgangen er økende jo mer perifere strøk og det samme gjør seg gjeldende for landbruksbefolkningen på disse eiendommene. Generelt utgjør befolkningen på landbrukseiendommer med aktive brukere aldri en høy andel av befolkningen i den enkelte kommunen – selv om den er høyere i perifere kommuner. Det er viktig å legge merke til (se kartene på slutten) at noen perifere kommuner skiller seg ut og har positiv befolkningsvekst (se senere).
2. Kartene i slutten av dokumentet viser Hordalands kommuner fordelt etter BA-sentralitetskode med hhv. Befolkningsendringer, landbruksbefolkningsendringer og endring i ikke-landbruksrelatert sysselsetting fra 2001 til 2009 for alle kommuner.
3. *Gitt at hovedparten av inntekten til landbrukshushold kommer fra inntekter utenfor jordbruket, er det sentralt å undersøke om forskjellene i befolkningsendringer er relatert til muligheten for sysselsetting utenfor jordbruket og/eller inntektsnivå.*
4. *Hvis vi først ser på forskjeller i sysselsetting utenfor jordbruket mellom kommuner?* Først og fremst så er befolkningsendringer sterkt korrelerte med endringer i det lokale sysselsettingsmarkedet utenfor jordbruket. Videre bidrar pendlemuligheter til å beholde lokalbefolkningen, men ikke til å beholde landbruksbefolkningen. Befolkningen på landbrukseiendommer med bruker blir på «stedet» når de kan få jobb lokalt utenfor gården.
5. *Dernest ser vi på nivået på og utvikling i inntekter på landbrukshushold?* Generelt utgjør lønnsinntektene fra tradisjonelt jordbruk en relativ liten andel av bruttoinntekten til landbrukshushold på 7–15 prosent, i motsetning til lønnsinntekter som utgjør 50–65 prosent. Ser vi på utviklingen i bruttoinntekter til landbrukshushold avtar de med økende periferitet både målt per innbygger og per bruker. Det har altså vært mye større økning i bruttoinntektene til landbrukseiendommer i de sentrale enn i de perifere områder, men disse inntektsøkningene har vart størst innen lønninger og andre næringer.
6. *Er det noen effekt av tradisjonell jordbruksstøtte (Produksjonstilskudd og Areal- og kulturlandskapstilskudd) på inntekter i jordbruket?* Nivået for tradisjonell jordbruksstøtte varierer noe med periferitet, men er høyest målt per bruker for kommuner med BA-sentralitet 2. Fra 2001 til 2009 har tradisjonell jordbruksstøtte økt mest i de mest perifere strøk, spesielt om det måles per innbygger. Analyser viser at økning i tradisjonell jordbruksstøtte er forbundet med nedgang i inntekt per innbygger på landbrukseiendommer med bruker i områder med BA-sentralitet 2–5.
7. *Er det noen effekt av tradisjonell jordbruksstøtte (Produksjonstilskudd og Areal- og kulturlandskapstilskudd) på befolkningsendringer?* Analyser viser også at jo større økning i tradisjonell jordbruksstøtte, desto mer nedgang i befolkningen på landbrukseiendommer med bruker i områder med BA-sentralitet 2–5. Dette gjelder i mindre grad om en måler per bruk. Disse tendensene er sterkere for «suksess»kommuner enn

- for ikke-«suksess»kommuner, (hvor suksess er målt som positiv befolkningsutvikling og endringer i sysselsetting i perioden).
8. *Dette betyr at økningen i tradisjonell jordbruksstøtte ikke har vart tilstrekkelig til å beholde inntektene eller befolkningen i landbruket, eller at støtten ikke er tilstrekkelig til å kompensere for de dårlige betingelser i arbeidsmarkedet i en del perifere strøk. Med andre ord, de avgjørende faktorer for å beholde befolkning og inntekter på landbruk er styrken i det lokale arbeidssmarked.*
  9. *Hvilken effekt har ikke-tradisjonell støtte? Det er tegn på at ikke-tradisjonell støtte som SMIL, STILK og BU-midler bidrar til å beholde folk på landbrukseiendommer.*
  10. *Hvorfor er det likevel så i perifere områder noen kommuner som har suksess? Å forstå årsakene til forskjeller i suksess og ikke-suksess kan bidra til å foreslå og rådggi om bedre politikk og virkemidler for mindre suksessfulle kommuner i periferiområder. Blant andre så finner vi at Voss, som ligger i BA-sentralitet 3 har positiv befolkningsutvikling. Dette kan bl.a. skyldes tilgang til rekreasjon i form av skiaktiviteter m.m. Det er nemlig viktig å notere seg at analysen her ikke tar hensyn til landbruksrelaterte fellesgoder, når det gjelder å støtte eller hindre utviklingen av sysselsetting og næringsvirksomhet utenfor landbruket i perifere områder. Dette var temaet i TOP-MARD, hvor vi blant andre så det viktige fenomenet «tilbudsrevet migrasjon». Tilbudsrevet migrasjon kan være en av årsakene til at noen perifere områder viser mer suksess enn andre i å beholde befolkningen.*

2.2 Oppsummering

Overordnet sett kan vi derfor nok si følgende om landbruksbefolkning og lokal befolkning – og betydningen av støtte til jordbruket, arbeidsmarked og pendlemuligheter:

Dagens jordbruksstøtte er ikke tilstrekkelig til å kompensere for de dårlige betingelser i arbeidsmarkedet i en del perifere strøk. Da det er en sterk positiv sammenheng mellom både pendlemulighetene og det lokale arbeidsmarked med veksten i befolkningen i rurale og perifere kommuner - så gjelder denne sammenhengen for landbruksbefolkningen (på eiendommer med brukere) kun med det lokale arbeidsmarkedet. Det betyr at pendling ikke er et godt alternativ for landbrukshusholdninger. Dette er et viktig funn, da det indikerer – at om en tar utgangspunkt i et perspektiv om å beholde landbruksbefolkningen med aktive brukere i rurale områder, så skal investeringene der fokusere på nye sysselsettings og næringsmuligheter utenfor landbruket i de lokale kommunene fremfor å forbedre pendlemulighetene til fjerne (arbeidsmarkeds-) sentre. Landbruksbefolkningen med aktive brukere er mer «on call» enn andre.

3 Virkninger for politikkutforming

Hvis det er et ønske om bedre ringvirkninger/distriktspolitiske virkninger fra landbrukspolitikken, så er nøkkelområdene å fokusere på – basert på vår analyse – er ikke-landbruksmessig sysselsetting og næringsmuligheter som er mulige og tilgjengelige (lokalt) for landbrukshushold med aktive brukere for å opprettholde deres landbruksaktivitet. Flere inntektskilder er meget viktig for alle husholdninger i perifere områder, og landbrukshushold er i denne henseende ikke noe unntak. Vi stresser «tilgang» fordi nærhet er spesielt viktig for landbrukshushold med aktive brukere. Når vi analyserte effekten av pendlemuligheter på kommunenivå hadde dette ikke noen positiv effekt på valget av aktiviteter på landbrukshusholdninger med aktive brukere. Bønder og deres familier trenger nærhet til jobben fordi de alltid på en måte – er «on call».

Mangelen på tilsynelatende effekt av tradisjonell jordbruksstøtte (PT- og AK-tilskudd) på landbruksbefolkning, befolkning og bruttoinntekt målt per innbygger på landbrukseiendommer m/bruker, som identifisert i vår analyse – uansett om det kun er sett på marginale endringer i tilskuddsutbetalinger – gir argumenter for noen endringer fra slik støtte til investeringsstøtte. Slik investeringsstøtte bør være rettet mot

- (a) Kommersialisering av offentlige goder gjennom investeringer i grønn energi av bønder og lokalsamfunn, bygdeturisme, rekreasjon, grønn omsorg, direkte salg, markedsføring og foredling av lokalt produserte produkter. Dette vil i noen tilfeller involvere kollektive og samvirkehandlinger som å skape nye regionale merker eller foredling. Derfor bør både kollektive så vel som individuelle investeringer støttes. Dette involverer utvikling av BU-midler programmet og lignende programmer, som i form av å være ikke-tradisjonelle investeringer har vist seg å ha positive effekter på landbruksbefolkningen over tid.
- (b) I prosjektet har vi blitt forespurt å se primært på ringvirkningene av landbrukspolitikken. Vi har sett at denne ikke har mye effekt, men derimot kunne analysen utvides til å se på hvor vidt andre og i hvilken utstrekning virkemidler påvirker sysselsetting utenfor jordbruket i perifere kommuner.
- (c) Næringstiltak innen andre ikke-typiske landbruksaktiviteter
- (d) Kvinner – det gjenstår fortsatt utfordringer for landbrukshushold og familie reproduksjon i perifere områder (med høyere andel av husholdninger med enslige og/eller eldre), noe som betyr etterspørsel etter mer kvinnerettede muligheter innen sysselsetting og næringsliv.

Vår analyse antar at det er sterk sammenheng mellom å beholde både landbruksbefolkning og befolkningen som helhet i de mer perifere kommuner med vekst av sysselsettingsmuligheter utenfor jordbruket. Likevel, så har analyser gjennomført i EU-prosjektet TOP-MARD også vist viktigheten av «tilbudsrevet migrasjon», hvor høyt (oppfattet) livskvalitet, landskap og miljø i seg selv tiltrekker «footloose» personer til rurale kommuner. Disse kan enten være ferdedistansearbeidere eller «IT-pendlere», entreprenører, eller pensjonister, med eller uten ektefeller og familier. Deres beslutning om å flytte er uavhengig av det lokale arbeidsmarked. Politikk kan også innrettes mot å tiltrekke seg slike grupper av nye «distriktsinnbyggere» - kanskje spesielt når andre former for ikke-landbruksbasert sysselsetting er vanskelige å skape. Folk drevet av «tilbudsrevet migrasjon» tar med seg sin egen sysselsetting og inntekt til området eller har «ressursene og egenskapene» til å skape de. Fokus her må være på investeringer i relevante fellesgoder inkludert slike som transport og internett tilgang. Slike kollektive fellesgoder vil sann-

synligvis også være et gode for turisme og rekreasjon, hvilke også synes å ha et uutnyttet potensiale i de mer perifere områder.

4 Videre arbeid

Det vil være nyttig å gjennomføre mer arbeid knyttet til hvorfor noen perifere områder kommer bedre ut enn andre når en måler befolkningsutviklingen på mellomlang sikt (vekst versus nedgang).

- I hvilken grad er slike forskjeller forklart av ikke-landbruks satsinger av landbruks-husholdsmedlemmer, eller andre lokale entreprenører, eller innflyttede entreprenører?
- I hvilken grad er slike satsinger koblet til primærproduksjon i kommunene, eller «foot-loose» folk på den måten at de er uavhengige av lokalisering, og at deres tilstedeværelse derfor forklares gjennom en beslutning for å flytte til kommunen av entreprenøren?
  - I det siste tilfellet, hva er motivasjonen for innflytting?
- Det vil være interessant å se nærmere på de landbrukseiendommer som har eiere som ikke er bruker – disse utgjør en stor populasjon – og her har ikke befolkningen gått ned fra 2001 til 2009. Hvem er de, hva gjør de og hva er deres motivasjon.
- I hvilken grad skyldes forskjellene kommunespesifikke kvaliteter?
  - Vi kan nå måle dette ved å gjennomføre «shift-share» analyser av sektoriell sysselsetting på tvers av kommuner samt undersøke forskjellene mellom lokale faktorer eller andre forklarende faktorer mellom suksessrike og ikke-suksessrike kommuner. Dette kan komplementeres med intervjuer av nøkkelpersoner.

5 Utdyping av analysene

5.1.1 Befolkningsendringer og sysselsetting – samlet og for jordbruks-/landbrukshushold

Befolkningsendringer, er i bred forståelse, en invers funksjon av periferitet/sentralitet. Befolkningsutviklingen fra 2001 til 2009 er positiv i de to mest sentrale regioner og negativ i de tre mest perifere regioner, og generelt avtar befolkningsutviklingen med økende periferitet. Innen alle BA-regioner så nær som BA-sentralitet 4, er det både kommuner med negativ og kommuner med positiv befolkningsutvikling.

I tabell 5.1 ser vi at befolkningen på landbrukseiendommer, dvs. uansett om det er bruker eller eier (som ikke er bruker) på eiendommen, er stabil over tid uansett sentralitet. Derimot skjer det en reduksjon i landbruksbefolkningen på eiendommer med brukere og med størst reduksjon i de mest perifere områdene. Generelt utgjør befolkningen på landbrukseiendommer med aktive brukere kun en relativ liten andel av befolkningen i den enkelte kommunen (fra 10 % til 15 %) – selv om den er høyere i perifere kommuner?

Tabell 5.1 Landbruksbefolkningens andel av totalbefolkningen

BA-sentralitet	Antall kommuner	Landbruksbefolkningen som andel av total befolkningen			
		Både eiere og brukere		Kun brukere	
		2001	2009	2001	2009
1	14	17,4 %	15,9 %	6,8 %	3,7 %
2	2	31,5 %	31,8 %	15,6 %	12,8 %
3	10	26,7 %	26,8 %	14,0 %	10,9 %
4	3	30,2 %	29,8 %	15,8 %	10,5 %
5	4	30,6 %	30,6 %	13,8 %	7,6 %

Om vi kun ser på antall landbrukseiendommer med bruker så er det nedgang i eiendommer i de mest sentrale strøk og i de mest perifere strøk og at nedgangen er økende med økende periferitet for BA-sentralitet 2–5, se tabell 5.2. Samme bilde gjør seg gjeldende for befolkningen på landbrukseiendommer med bruker – at den går mest ned i de mest urbane områder og deretter følger samme trend som for eiendommer dvs. at nedgangen øker med periferitet.

Tabell 5.2 Befolkningsutvikling, utvikling i landbrukseiendommer og landbruksbefolkning

BA-sentralitet	Antall kommuner	Befolkningsutvikling fra 2001 til 2009		Utvikling i landbruks-eiendommer fra 2001 til 2009
		På landbruks-eiendommer m/bruker		
		Total		
1	14	8,7 %	-47,1 %	-44,7 %
2	2	0,9 %	-18,4 %	-22,2 %
3	10	-2,6 %	-27,8 %	-28,9 %
4	3	-3,6 %	-35,9 %	-36,0 %
5	4	-4,6 %	-52,6 %	-49,8 %

Totalt utgjør sysselsetting i jordbruk, jakt og viltstell kun en liten andel av total sysselsetting. Vi ser i tabell 5.3 at i de mest sentrale strøk utgjør sysselsettingen i jordbruket kun vel 2 prosent. Andelen er noe høyere for BA-sentralitet 2 på 14 prosent i 2001, mens den er lavere – kun opp til maks. 7 prosent i de mer perifere kommuner. Andelen faller dessuten litt for alle sentralitetsgrupper fra 2001 til 2009.

Tabell 5.3 Sysselsetting i jordbruk, jakt og viltstell av total sysselsetting

BA-sentralitet	Antall kommuner	Andel sysselsatte i jordbruket av total sysselsetting	
		2001	2009
1	14	2,9 %	2,1 %
2	2	13,8 %	11,4 %
3	10	6,1 %	5,5 %
4	3	7,4 %	7,1 %
5	4	4,2 %	3,1 %

5.1.2 Sammenheng med pendling og med sysselsetting utenfor jordbruket

Arbeidsmarkedsforholdene måles ved prosentvis endring i sysselsetting innen ikke-jordbruksbasert sysselsetting i det lokale arbeidsmarked og ved en indeks for pendlemuligheter basert på prosentvis andel pendlere av befolkningen i arbeidsdyktig alder for det siste året, dvs. 2009.

Befolkningsendringene er sterkt korrelerte med endringer i det lokale ikke-landbruksrelaterte sysselsettingsmarkedet, og med arbeidsmarkedet utenfor kommunen. Analyser viser at en ikke kan avvise, at befolkningen øker med økende sysselsetting utenfor jordbruket. Dette gjelder i større grad for kommuner med BA-sentralitet 2–5 enn for de med BA-sentralitet 1. Videre gjelder at jo større pendlemuligheter det er i 2009 desto større befolkningsøkning.

Utviklingen i sysselsetting utenfor jordbruket har også positiv sammenheng med utviklingen i befolkningen på landbrukseiendommer. Analyser viser at sysselsetting utenfor jordbruket for BA-sentralitet 2–5 tenderer til å samsvare med utvikling i landbruksbefolkningen, men er ikke signifikant. Folk blir på «plassen» når de kan få jobb utenfor gården lokalt. Vi ser at for de 5 «suksess»kommuner tenderer det til å være korrelasjon mellom arbeidsmarkedet utenfor jordbruket og jordbrukets befolkningsutvikling. Dvs. at økt sysselsetting utenfor jordbruket korrelerer med økning i landbruksbefolkningen

og at landbruksbefolkningen i de suksessrike kommuner responderer mer på det lokale arbeidsmarked enn de ikke-suksessrike kommuner.

Pendlemuligheter bidrar til å beholde lokalbefolkningen. Derimot ser det ut til at pendlemuligheter tenderer til å ha en negativ sammenheng med befolkningen på landbrukseiendommer med bruker, dvs. pendlemuligheter bidrar ikke til å beholde landbruksbefolkningen. Pendlemulighetene i 2009 tenderer til å være negativ korrelert med utviklingen i landbruksbefolkningen for BA-sentralitet 2–5, dog er ikke sammenhengen signifikant. Dvs. at økt pendling samsvarer med redusert befolkningsvekst i landbruksbefolkningen. For «suksess»kommuner er utviklingen i landbruksbefolkningen negativt korrelert med pendlemulighetene, dette er ikke tilfellet for «ikke-suksess»kommunene.

Syssetsetting i næringsmiddelindustrien utgjør en veldig liten andel av den totale syssetsetting. Tabell 5.4 viser at selv om syssetsetting i matindustri sektoren bidrar positivt i de perifere områder, så utgjør andelen syssetsatte i næringsmiddelindustrien en meget liten av total ikke-landbrukssyssetsetting.

Tabell 5.4 Syssetsetting i næringsmiddelindustrien

BA-sentralitet	Antall kommuner	Andel syssetsatte i næringsmiddelindustrien av total syssetsetting	
		2001	2009
1	14	1,1 %	1,0 %
2	2	1,0 %	1,3 %
3	10	1,3 %	0,7 %
4	3	0,4 %	0,5 %
5	4	0,7 %	0,9 %

5.1.3 Inntekter i jordbruket. Hvordan de korrelerer med syssetsetting og pendling

Brutto husholdsinntektenes sammensetning på landbrukseiendommer med bruker er vist i tabell 5.5. En ser at personinntekten fra jordbruk, skogbruk og fiske utgjør mellom 7–15 prosent, mens personinntekt lønn utgjør 50–66 prosent slik at landbrukseiendommer med bruk i Hordaland i stor utstrekning er deltidsbruk med relativ liten andel av inntekten fra jordbruket.

Tabell 5.5 Sammensetning av brutto-husholdsinntekter for landbrukseiendommer m/bruker

Sammensetning av bruttoinntekt på landbrukseiendommer med bruker									
BA-sentralitet	Antall kommuner	2001				2008			
		Person-inntekt, lønn	Person-inntekt, jordbruk, skogbruk, fiske	Person-inntekt, annen næring	Person-inntekt, pensjon	Person-inntekt, lønn	Person-inntekt, jordbruk, skogbruk, fiske	Person-inntekt, annen næring	Person-inntekt, pensjon
1	14	63,4 %	7,8 %	5,0 %	10,5 %	64,2 %	7,5 %	5,0 %	8,9 %
2	2	58,3 %	14,7 %	3,9 %	9,8 %	61,0 %	11,2 %	4,7 %	8,6 %
3	10	63,2 %	10,3 %	4,3 %	8,3 %	66,4 %	8,7 %	5,2 %	8,4 %
4	3	59,9 %	12,3 %	3,8 %	10,2 %	61,7 %	11,3 %	5,4 %	9,4 %
5	4	61,2 %	9,3 %	5,6 %*	8,9 %	51,8 %	14,2 %*	10,6 %	19,0 %

* kun 3 kommuner inkludert i personinntekt til annen næring i 2001 og til jord, skog og fiske i 2008

Bruttoinntekten per innbygger for landbrukshuseiendommer med bruker avtar med økende periferitet, men øker dog litt for BA-sentralitet 5, se tabell 5.6. Dette gjelder også om bruttoinntekten måles per landbrukseiendom.

Tabell 5.6 Husholdsinntekter for landbrukseiendommer m/bruker

BA-sentralitet	Antall kommuner	Husholdsinntekter for landbrukseiendommer m/bruker					
		Bruttoinntekt per bruk			Bruttoinntekt per innbygger		
		2001	2008	%vis endring	2001	2008	%vis endring
1	14	584 681	862 051	47,8 %	174 095	268 472	54,3 %
2	2	539 546	808 855	42,7 %	163 636	233 449	42,7 %
3	10	524 875	784 761	49,5 %	154 123	226 522	47,2 %
4	3	542 431	755 421	39,2 %	153 807	214 392	39,2 %
5	4	613 061	717 471	15,3 %	194 500	223 370	18,6 %

Det er en større økning i inntekter over tid målt per innbygger og per bruk på landbrukseiendommer med bruker i sentrale enn i perifere områder – noe vi ser i tabell 5.7 og tabell 5.8. Inntektsøkningen er størst innen lønninger og andre næringer – unntatt for BA-sentralitet 5, hvor lønninger betyr mindre og pensjoner og andre inntekter mer, noe som sannsynligvis skyldes en større andel eldre. Målt per bruk er tendensene de samme, men knapp så markante som målt per innbygger.

Tabell 5.7   Utvikling i inntekt per landbrukseiendom m/bruker

BA-sentralitet	Antall kommuner	Utvikling i inntektstype per landbrukseiendom m/bruker fra 2001 til 2008				
		Personinntekt				
		Bruttoinntekt	Personinntekt lønn	(jordbruk, skogbruk og fiske),	Personinntekt annen næring	Personinntekt pensjon
1	14	47,8 %	48,8 %	53,3 %	59,4 %	27,5 %
2	2	50,0 %	57,3 %	14,5 %	90,4 %	30,7 %
3	10	49,5 %	58,0 %	29,7 %	87,1 %	51,5 %
4	3	39,2 %	43,8 %	29,0 %	131,0 %	29,4 %
5	4	15,3 %	16,9 %	51,4 %	80,3 %	73,3 %

Tabell 5.8   Utvikling i inntekt per innbygger på landbrukseiendommer m/bruker

BA-sentralitet	Antall kommuner	Utvikling i inntektstype per innbygger på landbrukseiendom m/bruker fra 2001 til 2008				
		Personinntekt				
		Bruttoinntekt	Personinntekt lønn	(jordbruk, skogbruk og fiske)	Personinntekt annen næring	Personinntekt pensjon
1	14	54,3 %	54,8 %	62,6 %	65,3 %	34,6 %
2	2	42,7 %	49,7 %	9,0 %	82,0 %	24,4 %
3	10	47,2 %	55,4 %	28,1 %	84,4 %	49,7 %
4	3	39,2 %	44,2 %	28,0 %	125,0 %	28,2 %
5	4	18,6 %	15,2 %	46,3 %	74,6 %	104,3 %

En analyse viser, at bruttoinntekter for landbrukseiendommer målt per bruker eller målt per innbygger viser høyere inntekter i «suksess»kommuner enn i «ikke-suksess»kommuner.

Det er en sterk signifikant sammenheng mellom utviklingen i bruttoinntekt målt per innbygger og målt per bruker på landbrukseiendommer med bruker og utviklingen i sysselsetting utenom jordbruket, dvs. at bruttoinntekten øker signifikant med sysselsetting utenom jordbruket. Sammenhengene gjelder primært for de sentrale områder, og sammenhengen er ikke signifikant om vi ser på BA-sentralitet 2–5 isolert.

5.1.4 Hvordan støtte påvirker befolkning, landbrukshushold og deres inntekter

Nivået for tradisjonell jordbruksstøtte (Produksjonstilskudd og Areal- og kulturlandskapstilskudd) varierer med periferitet hvilket vi ser i tabell 5.9. En ser at landbruksstøtten er noe høyere i gjennomsnitt for BA-sentralitet 2 enn for de øvrige BA-sentraliteter.

En ser også at tradisjonell landbruksstøtte målt per bruk har blitt redusert over tid i de sentrale kommunene, mens den har økt i de mer perifere kommunene. Måler vi støtten per innbygger er tendensene sterkere, dvs. at de mest perifere kommunen har fått økt den tradisjonelle støtten mest. Denne forskjellen skyldes at bruk i de mest perifere kommuner i gjennomsnitt har færre innbyggere enn i de mer sentrale kommunene.

Tabell 5.9 Tilskudd til tradisjonelt jordbruk på landbrukseiendommer m/bruker

BA-sentralitet	Antall kommuner	PT- og AK-tilskudd på landbrukseiendommer m/bruker			
		Per bruk		Per innbygger	
		2001	2009	%vis endring fra 2001 til 2009	
1	14	81 890	79 311	-3,0 %	1,0 %
2	2	124 342	113 545	-8,0 %	-12,0 %
3	10	81 768	69 986	-14,0 %	-15,0 %
4	3	89 438	100 320	13,0 %	12,0 %
5	4	74 321	81 910	5,0 %	16,0 %

En analyse viser at i områder med BA-sentralitet 2–5 kan vi ikke avvise at det er en sterk negativ sammenheng mellom endringen i landbruksstøtte til tradisjonell landbruksproduksjon og endringen i bruttoinntekt pr innbygger på jordbrukshushold, dvs. jo mer den tradisjonell støtten til jordbruk har økt fra 2001 til 2009 desto lavere har bruttoinntektsutviklingen vært. Dette har sannsynligvis sammenheng med at hovedparten av inntekten og veksten i bruttoinntekten kommer utenfor landbruket. Om vi analyserer tradisjonell støtte målt per innbygger er det ikke vist noen sammenheng med bruttoinntekt i jordbruket.

En analyse BA-sentralitet 1 og 2–5 hver for seg viser at utviklingen i tradisjonell jordbruksstøtte er negativt korrelert med utviklingen i landbruksbefolkningen, dvs. at de områder som har fått økt sin støtte relativt mest har hatt størst fall i landbruksbefolkning. Den negative sammenheng er sterkere for «suksess»kommuner enn for ikke-«suksess»kommuner.

Det er en sterk negativ korrelasjon mellom endringen i tradisjonell landbruksstøtte og endringen i befolkningen på landbrukseiendommer med bruker, dvs. jo større økning i landbruksstøtte desto lavere utvikling i landbruksbefolkning. Det er sterkere sammenheng når en måler landbruksstøtten per person enn når man måler den per bruk. Det er også slik at suksesskommuner m/positiv befolkningsutvikling har sterkere negativ sammenheng enn kommuner m/negativ befolkningsutvikling.

Vi finner imidlertid også at jo mer tradisjonell støtte til jordbruk målt per bruker kommunene fikk i 2001 desto mer positiv utvikling i landbruksbefolkningen. Tendensen er relativ svak. Dette kan indikere at støtten i noen grad kan bidra til å opprettholde bruk, men ikke nødvendigvis til å øke/opprettholde inntektene.

Derimot viser en analyse at ikke-tradisjonell jordbruksstøtte som SMIL, STILK og BU midler gitt i 2001 har hatt størst betydning for landbruksbefolkningsutviklingen i kommuner med mye midler.

5.1.5 Andre forhold

Selv i perifere områder, er det noen kommuner som har suksess og noen som ikke har suksess hvor suksess er målt som befolkningsutvikling og endringer i sysselsetting i perioden. Å forstå årsakene til slike forskjeller kan hjelpe til å foreslå og rådgi om bedre politikk og virkemidler for mindre suksessfulle kommuner i periferiområder.

Det er viktig å notere seg at analysen ikke tar hensyn til landbruksrelaterte fellesgoder når det gjelder å bistå eller hindre utviklingen av sysselsetting og næringsvirksomhet utenfor landbruket i perifere områder. Dette var temaet i TOP-MARD, hvor vi blant andre så det viktige fenomenet «tilbudsrevet migrasjon». Tilbudsrevet migrasjon kan være en av årsakene til at noen perifere områder viser mer suksess enn andre i å beholde befolkningen.

6 Kilder og datamateriale

Vi bruker BA-sentralitet som hovedklassifiseringsvariabel for, hvor sentralt og perifert et område er. BA-sentralitet fordeler alle landets kommuner fra 1 til 5 der 1 er de mest sentrale og 5 de mest perifere kommunene. Kriteriet for de fem BA-sentralitetstypene er som følger:

1. Storbyregioner: Regioner med senter med mer enn 50 000 innbyggere
2. Mellomstore byregioner: Regioner med senter mellom 15 000 og 50 000 innbyggere
3. Småbyregioner: Regioner med senter mellom 5 000 og 15 000 innbyggere
4. Småsenterregioner: Regioner med senter mellom 1 000 og 5 000 innbygger
5. Områder med spredt bosetting: Regioner med senter under 1 000 innbyggere

Det er imidlertid slik at landet også er delt inn i 7 ulike landsdeler og derfor kan situasjonen være slik at BA-sentralitetskriteriene for de ulike regioner vil variere mellom landsdeler.

Befolkningen på jordbruk opp i forhold til ulike husholdskategorier (SSB). Det er benyttet data for både antall bruk innen hver kategori og kommune og data for totalt antall personer innen hver kategori og kommune. Videre er inntektsdata fordelt på de ulike husholdskategoriene. Det er spesielt viktig å kunne splitte mellom eier og bruker– for å fokusere på aktiv jordbruksdrift hvor brukeren er bosatt på bruket.

Statistikk for bosetting og migrasjon... fra SSB.

Landbrukseiendommer er definert som personlige eiere på landbrukseiendommer med inst 5 dekar eid jordbruksareal og/eller med minst 25 dekar produktivt skogareal og personlige brukere på aktive jordbruksbedrifter i 2001 og/eller i 2009 (SSB).

Personlige eiere og brukere er koblet til «Folke- og boligtellingen» (SSB) og delt inn i ulike husholdskategorier avhengig av familiestruktur og alder. Husholdninger definert som «kun eier» er alle husholdninger på landbrukseiendommer hvor eier ikke driver eiendommen. Husholdninger som «bruker» er alle husholdninger på landbrukseiendommer hvor det er bruker, dvs. at bruker kan være eier og/eller kun bruker. Dersom det er flere personer i en husholdning som er eier eller bruker, er også husholdningen bare tatt med én gang Slik har vi følgende husholdskategorier:

- Enslige
  - < 67 år
    - Bare eier
    - Bruker
  - Enslige 67 år og eldre
    - Bare eier
    - Bruker
- Par uten barn
  - < 67 år
    - Bare eier
    - Bruker
  - Enslige 67 år og eldre
    - Bare eier
    - Bruker
- Foreldre med barn

- < 67 år
  - Bare eier
  - Bruker
- Esnlige 67 år og eldre
  - Bare eier
  - Bruker

«Andre husholdninger med to eller flere enpersonsfam» er lagt til «Enslig < 67 år»

«Andre hush. Uten barn 0-17 år» er lagt til «Par < 67 år, uten barn»

«Andre husholdninger med barn 0-17 år» er lagt til «Foreldre med barn 0-17 år»

Husholdningsinntekter svarer til bruttoinntekt til husholdningen. Denne er satt sammen av følgende inntektsposter:

- Bruttoinntekt:
  - Personinntekt fra lønn
  - Personinntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske
  - Personinntekt fra annen næring
  - Personinntekt fra pensjoner

Sysselsetting og pendling:

Vi har benyttet Hordaland Fylkeskommunes statistikktjeneste, <http://statistikk.ivist.no/hf/>, og Hordaland fylkeskommune oppgir på nettsiden at disse tallene er hentet fra SSB. Via denne tjenesten har vi flg. data:

- Antall sysselsatte etter næring og næringsgruppe og kommune.
- Videre har vi innhentet pendlerstatistikk fra Hordaland fylke (SSB regional statistikk). Her er inneholdt statistikk om sysselsattes bostedskommune satt i forhold til sysselsattes arbeidskommune.

Tilskudd til jordbruk og distrikt.

- Tradisjonelle tilskudd i form av produksjonstilskudd, AK-tilskudd m.fl. fra Produksjonstilskuddsdatabasen fra Statens landbruksforvaltning
- Ikke-tradisjonelle tilskudd som RMP fra SLF
- Bygdeutviklingsmidler er fra Innovasjon Norge Hordaland
- Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap (STILK-midler) og Spesielle miljøtiltak i landbrukets kulturlandskap (SMIL-midler) fra Fylkesmannen i Hordalands landbruksavdeling.

7 BA-sentralitet i Hordaland på kommunenivå

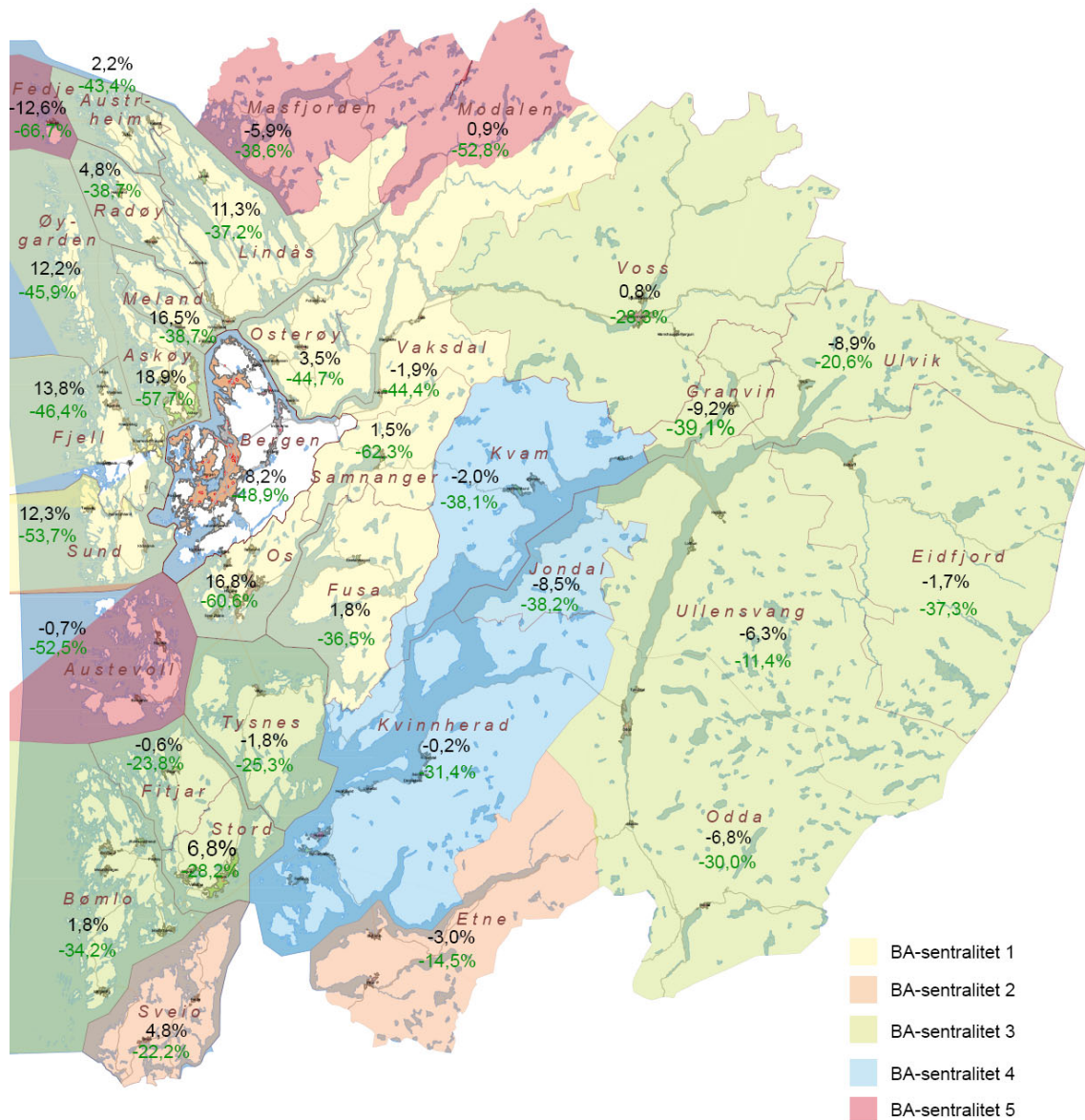

På de to følgende kartene under er vist hvordan kommunene i Hordaland fordeler seg i forhold til BA-sentralitet.

- Det første kartet viser, hvordan utviklingen i befolkningen og i landbruksbefolkningen med bruker har vært fra 2001 til 2009.
- Det andre kartet viser hvordan ikke-landbruksrelatert sysselsetting har endret seg fra 2001 til 2009.

Kommuner fordelt etter BA-sentralitetskoder i Hordaland

De sorte tallene viser utviklingen i den totale befolkningen (%) i kommunen fra 2001 til 2009,
de grønne tallene viser utviklingen i landbrukshusholdninger med bruker (%) i samme periode.

Kartgrunnlag: Statens kartverk LKS 82003-596

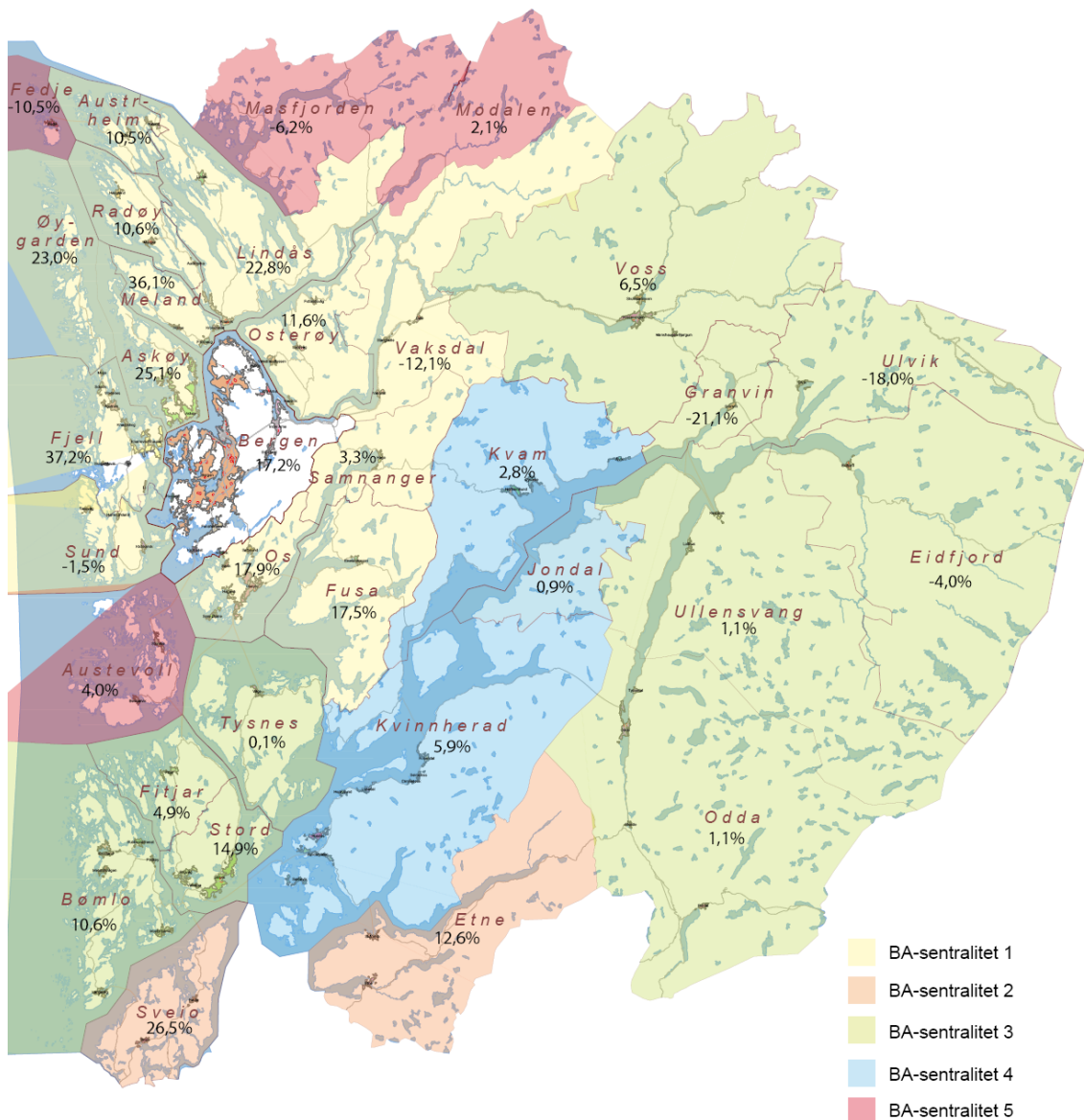
Kartet er bearbejdet av NILF

www.ssb.no/areal

Kommuner fordelt etter BA-sentralitetskoder i Hordaland

Endring i ikke-landbruksrelatert sysselsetting (%) fra 2001 til 2009.

Kartgrunnlag: Statens kartverk LKS 82003-596

Kartet er bearbejdet av NILF

www.ssb.no/areal